

BREU ESQUEMA HISTÒRIC D'ONDARA

dels orígens a l'expulsió dels moriscos.

PROBLEMA DE NOMS: les hipòtesis del nom primitiu d'Ondara són tres:

- FUNDARIA, llur defensor és Palau; creu localitzar les mines de ferro de les que parla Estrabon a Ondara, d'ací el nom.
- UNDA-ARA, segons en Josep Atienza; vol dir "pedra circular" on els romans celebraven llurs ritus i cerimònies sagrades.
- ONDAR, hipòtesi d'en Manuel Sanchis Guarnier en llur llibre "La llengua dels valencians". Seria un terme ibèric amb relacions estretes amb el basc (en aquesta llengua existeixen noms com Ondar, Ondarra, Ondárroa, Sagar, etc). Vol dir "sorra" o arena de riu. No s'ha d'oblidar que tot el Vall Baix del Girona és del Quaternari (Pleistocè) i producte d'aportacions materials fluvials (de riu) i continentals.

ORIGEN DEL POBLE: pot ésser aventurat dir-ho, però les restes trobades i les opinions dels especialistes ens parlen d'un possible origen romà (l'origen ibèric queda descartat per no reunir les condicions idònies dels poblats ibèrics).

Nasqué com a fortalesa militar (d'ella ens queda l'actual torre del rellotge) entre el 213-209 a. de C. dates que comprenen les conquestes de València i Cartago Nova, i després amb la romanització de la península passa a ésser una petita vila rural. Bru i Vidal en "*Les terres valencianes durant l'època romana*" ens diu:

"Ondara constitueix una estació romana d'importància per haver-se trobat en ella escultures, inscripcions i làpides, monedes i una necròpolis (cementiri)..." "... i dos relleus, hui desapareguts, representant l'un a la Victòria i l'altre un bust femení..." "... de làpides se'n conserven sobre els seuiri o sacerdots-funcionaris, que eren els que feien sacrificis..." "... i inscripcions commemoratives i honorífiques que es gravaven als pedestals de les estàtues dedicades a algun personatge, i que encara en queden prou a Ondara..." "... i el cementiri era situat a l'entrada del poble creuat pel camí d'accés a ell..."

Realment poques coses de les que ens diu Bru i Vidal les conservem; sols tenim algunes monedes, dos o tres pedres, però anem darrere d'aconseguir el màxim del nostre patrimoni.

DOMINI ÀRAB: poques coses sabem d'aquest període. Tarik conquerí aquestes terres l'any 713, passant Ondara a dependre jurisdiccionalment d'un Walí o Governador. En el 755, ve la independència del Califat de Còrdova, i entra a formar part del Regne de Taifa de Dénia fins 1.092 per la invasió almoràvit. L'últim Walí d'aquesta zona serà Muhamad -ben-Sobaye, 1232-1244. Es diu que si el Cid va ésser a Ondara per l'any 1.091 fent de les seues, és a dir, arramblant tot el que podia dels pobres moros; la veritat és que no es sap. També segons el Pare Risco, Ondara es deia aleshores "Ondia", i que aquestes terres eren conreades d'ametlers, figueres i vinya de la què ja feien pansa (el Edrisi). Es conserven d'aquest període (s. IX-X) 2 cresolets ens perfecte estat.

LA CONQUESTA DE JAUME I: segons Ubieto, Jaume I entrà a Ondara el 6 de juny de 1.244 però l'Enciclopèdia Espasa-Calpe diu que fou en 1.256. La població d'Ondara es va veure augmentada al conquerir Dénia Jaume I i redistribuir per la comarca els moros que vivien en ella.

Com en altres llocs, Jaume I donà propietats als seus pròxims:

"... a en Pere d'Episcopal, 12 jovades de terra en el lloc que es diu Real-alconci i en Real-de Pitranx cap al pou del pont (dels pilars?) i la porta d'Ondara i les cases i reial (granja) de Abén-Axà, cap a la porta d'Ondara, a 15 de maig..."

"... a en Berenguer de Pao, 4 jovades de terra en Ondara, a 23 d'abril de 1.244..."

Ondara fou propietat unes vegades del rei i altres de senyors particulars, com Berenguer de Pao, Pere d'Episcopal, l'escriptor Roís de Corella, Bernardo de Bonastra, etc.

"... any 1.382, 27 d'agost, terme general de Dénia, estava destruïda per les guerres d'Aragó i Castella, i com el conrear-la l'Ordre de la Merced del Puig no donava res de profit, abans era perniciosa per la manca de famílies i la distància... els dits comissaris de l'Ordre canvien l'alqueria de Benicarrach per 40 sous... i la donen a Bernardo Bonastra, conseller del rei d'Aragó i SENYOR D'ONDARA..."

1472, comerç de pansa: Chiehuja Batora i Cahit Humaymar, jurats de l'Aljama d'Ondara, venen 80 Qm. de pansa de Pop a 12 sous (9 reials) a un mercader de València.

1.404, es té notícia de l'existència de població cristiana al nostre poble; representen el 17% del total.

S. XVI, més d'un miler (de caps) de bestiar menut constitueixen normalment els ramats existents.

GUERRA DE LES GERMANIES: revolta de les classes populars front al poder de les classes privilegiades (1.520-23). Els moriscos, serfs de la noblesa, recolzen aquests convertint-se així en enemics "a mort" dels camperols; en molts llocs són batejats a la força. Finalment, el poder senyorial prevaleix. Ondara és escenari d'alguns passatges d'aquest conflicte, entre ells:

"... ixits de València el Marqués de Zenete, germà del virrei del País a l'encontre d'aquest i amb 200 persones més, arribaren a Ondara, on tingueren l'avis d'esperar; poc després, el Virrei ixí de Dénia per veure el germà..."

"... als pocs dies d'anar-se'n d'Ondara, arribà Vicent Peris, cabdill dels agermanats, i llur exèrcit, essent allí una setmana des d'on feien correrries diàries per cercar botins..."

1.525, es coneixen operacions comercials de pansa amb València.

1.544, Ondara és Vicaria Perpetua del Marquesat, i es declara parròquia independent junt amb Benidoleig i Pamis.

1.573, el nostre poble passa a formar part del Marquesat de Guadalest; el nou senyor d'Ondara és Sanxo Folch de Cardona, almirall d'Aragó.

1.574, Gregori XIII erigeix Curat la parròquia d'Ondara; d'aquest any data possiblement la construcció de l'actual temple.

1.574, plet entre els senyors d'Ondara, Pamis, Benihomer, Benicadim, Benimarmut i Beniarbeig sobre com prendre les aigües del riu Benihomer o Girona.

1.609. **EXPULSIÓ DELS MORISCOS:** es declarada pel Marqués de Dénia i Duc de Lerma. Són foragitats del nostre poble 895 moriscos pel port de Dénia. Del 1 al 17 d'octubre cinc vaixells manats per Marco Truco, Pierres Xaubon, Miguel Leandro, Guillermo Vigu i Charles Correr, embarquen a 90, 103, 189, 195 i 225 ondarers respectivament cap als ports marroquins, algerins, etc.

La repoblació s'iniciarà prompte, a base de gent vinguda d'altres llocs del País, i també de les Balears i la Catalunya Nord. De totes maneres, el poble no es recuperarà demogràfica i econòmicament fins al s. XVIII.

1.602-1.609, Ondara és el centre principal d'una fillola o governació composta per 33 pobles.

1.611, l'Ordre de Sant Francesc de Paula, els mínims, prenen possessió del convent, a donació del senyor d'Ondara, el marqués de Guadalest, en Felip de Cardona.

ROBERT MIRALLES I CEBRIÀ.